ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕЖИВАНЬ БАТЬКІВ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДИСТАНЦІЙНИМ НАВЧАННЯМ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

STUDY OF EXPERIENCES OF PARENTS OF JUNIOR STUDENTS RELATED TO DISTANCE LEARNING DURING THE COVID-19 PANDEMIC

У статті зроблено спробу з'ясувати особисті переживання батьків школярів молодших класів, пов'язаних із процесом дистанційного навчання під час пандемії SARS Cov-2 COVID-19. Ми припускаємо, що сім'ї, у яких виховуються діти молодшого шкільного віку, зазнали дискомфорту та високого рівня психічної напруги. По-перше, діти цього віку ще не здатні до самонавчання і потребують супроводу навчальної діяльності батьками; по-друге, батьки потрапили у напружену ситуацію, пов'язану з необхідністю забезпечити дітям опіку та належний догляд на час перебування на роботі; по-третє, для дітей молодшого шкільного віку здебільшого саме батьки організовують технічне забезпечення навчання (необхідність технічного забезпечення дистанційного навчання часто ускладняється браком необхідної кількості пристроїв для задоволення запитів сім'ї).

Опитування проводилося у серпні 2020 року з використанням "Google Forms". У нашому дослідженні використано метод вибірки, керованої респондентами (RDS). В дослідженні взяли участь 115 батьків учнів початкових класів, серед яких 105 (91,3%) жінок та 10 (8,7%) чоловіків. Дані оброблено за допомогою програми "SPSS Statistics". Для статистичного аналізу використовувався метод кореляційного аналізу Пірсона.

Дослідження переживань батьків учнів молодших класів, пов'язаних із дистанційним навчанням під час пандемії COVID-19, виявило переважно негативні переживання під час дистанційного навчання, які респонденти сформулювали так: «напруга, нестерпно, кошмар, жах» (27,8%); «важко, робота, краще в школі, складно, терпіння» (23,5%); «незвично, відповідальність, переживання» (29,6%). Дослідження дало змогу виявити корелятивні зв'язки Пірсона з місцем проживання, динамікою відносин батьків із дитиною під час дистанційного навчання, оцінкою процесу та результатів дистанційного навчання, реакціями батьків щодо дитини на складні навчальні ситуації, а також із частотою застосування до дитини вербальної агресії. Комплекс стресових факторів під час пандемії на фоні збільшення побутових обов'язків жінки під час ізоляції сприяв виникненню негативних переживань та формуванню негативного ставлення до процесу дистанційного навчання. Такі особливості переживань під час дистанційного навчання батьків також впливають на процес навчання дітей та їх психічне, фізичне, соціальне здоров'я. Вороже сприйняття дистанційного навчання, що також проявляється відповідними емоціями, може бути вкрай небезпечним за своїми наслідками, а саме негативно вплинути на стосунки батьків із дитиною

та стати предиктором негативного чи навіть ворожого сприйняття дитини процесу навчання після пандемії.

Ключові слова: дистанційне навчання, батьки, учні початкових класів, переживання, відносини.

The article attempts to find out the experiences of parents of junior students related to the distance learning process during the SARS Cov-2 COVID-19 pandemic. We assume that families with children of primary school age have experienced a high level of mental stress and discomfort. Firstly, children of this age are not capable of self-learning yet and need parental support; secondly, parents find themselves in a tense situation related to the need to provide their children with proper care while they are at work; thirdly, for children of primary school age, in most cases, it is the parents who organize the technical support of learning (the need for technical support of distance learning is often complicated by the lack of the necessary number of devices to meet family needs).

The survey was conducted in August 2020 using Google Forms. In our study we used the method of respondent-driven sampling (RDS). The study involved 115 parents of primary school students, including 105 (91.3%) women and 10 (8.7%) men. The data were processed using the SPSS Statistics program. Pearson's correlation analysis method was used for statistical analysis.

A study of personal experiences of parents of junior students related to distance learning during the COVID-19 pandemic revealed mostly negative experiences during distance learning, which respondents formulated as "stress, unbearable, nightmare, horror" (27.8%); "it is hard, work, better at school, difficult, patience" (23.5%); "unusual, responsibility, experience" (29.6%). The study revealed Pearson's correlations with the place of residence, the dynamics of parent-child relationships during distance learning, assessment of the process and results of distance learning, parents' reactions to difficult learning situations, as well as the frequency of verbal aggression used for children. The complex of stressors during a pandemic, against the background of increasing domestic responsibilities of women during isolation, contributes to the emergence of negative experiences and the formation of a negative attitude to the process of distance learning. Such features of distance learning experiences of parents also affect the learning process of children and their mental, physical and social health. Hostile perceptions of distance learning, which are also manifested by appropriate emotions, can be extremely dangerous in their consequences: negatively affect the relationship between parents and children and become a predictor of negative or even hostile perceptions of children of the learning process even after the pandemic.

Key words: distance learning, parents, primary school students, experiences, relationships.

УДК 316.658.2.663.5
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.21.6>

Орос О.Б.
к.соціол.н.,
доцент кафедри соціології
та соціальної роботи
Ужгородський національний університет
ORCID ID: 0000-0001-8029-4210

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 змінила наш звичний спосіб існування та внесла значні корективи у повсякденне життя кожного. Змінився звичний для нас спосіб спілкування та навчання, який сьогодні все частіше відбувається опосередковано за допомогою технічних засобів. Пандемія COVID-19 та пов'язані з нею карантинні обмеження не тільки призвели до економічної та соціальної кризи в Україні та світі, але й зумовили значне погіршення психологічного самопочуття населення України та світу [1–5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження соціальних та психологічних проблем, пов'язаних із пандемією COVID-19, відображені у працях С.С. Дембіцького, О.Г. Злобіної, М.В.-С. Сидорова, С.М. Еніколопова, О.М. Бойка, Т.І. Медведевої, О.Ю. Воронцової, С.К. Брукса, С.К. Вебстера, Л.Е. Сміта, Л. Водланда та інших науковців.

Заходи безпеки формують необхідність впроваджувати нові дистанційні форми виконання своїх службових обов'язків та навчання. Для школярів та їх батьків карантинні обмеження та впровадження дистанційного навчання стали складним випробуванням. Ми припускаємо, що високий рівень психічної напруги та дискомфорту зазнали сім'ї, у яких виховуються діти молодшого шкільного віку. По-перше, діти цього віку ще не здатні до самонавчання і потребують супроводу навчальної діяльності батьками; по-друге, батьки потрапили у напружену ситуацію, пов'язану з необхідністю забезпечити дітям опіку та належний догляд на час перебування на роботі; по-третє, для дітей молодшого шкільного віку здебільшого саме батьки організовують технічне забезпечення навчання (необхідність технічного забезпечення дистанційного навчання часто ускладнюється браком необхідної кількості пристроїв для задоволення запитів сім'ї).

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування переживань батьків школярів молодших класів, пов'язаних із процесом дистанційного навчання під час пандемії SARS Cov-2 COVID-19.

Дослідження проводилося у серпні 2020 року з використанням "Google Forms". У нашому дослідженні використано метод вибірки, керованої респондентами (RDS). Первинними респондентами, рекрутинг яких здійснювався представниками закладів освіти, є вчителі початкових класів (5 ос.) та батьки учнів початкових класів – голови батьківських комітетів (5 ос.), які самі відповідали на запитання і зверталися до батьків класу, щоб ті відповідали на запитання анкети, тобто одночасно виступали рекрутерами. Вторинні респонденти – це учасники опитування, що є батьками дітей початкових класів. Слід зазначити, що батьки з міста більш охоче відповіли на запитання, ніж респонденти із села,

які поставилися до такого методу опитування з недовірою та побоюванням. Хоча анкета була анонімною, на чому наголошувалося багато разів, як і підкреслювався виключно науковий інтерес до проблеми, деякі боялися бути ідентифікованими. Анкета складалася з таких трьох блоків питань: соціально-демографічний блок, насильство та агресія батьків щодо дітей, враження батьків від дистанційного навчання в школі. Дані оброблено за допомогою програми "SPSS Statistics". Для статистичного аналізу використовувався метод кореляційного аналізу Пірсона.

В дослідженні взяли участь 115 батьків учнів початкових класів, серед яких 105 (91,3%) жінок та 10 (8,7%) чоловіків. На нашу думку, такий розподіл за статтю повністю відображає реальну ситуацію залучення чоловіків та жінок до процесу навчання дитини. 48,7% респондентів зазначили місце проживання – Ужгород (найбільше місто регіону), 10,4% назвали інші міста краю, а 40,9% зазначили, що проживають у селі. Віковий розподіл респондентів такий: 38,3% – 31–35 років; 38,3% – 36–45 років; 20,9% – 24–30 років; 2,6% – 45–50 років. Діти респондентів мають такі статеві-вікові характеристики: 47% хлопчиків і 53% дівчат, з них 30,1% навчаються у другому класі, 26,5% – у першому класі, 19,5% – у третьому класі, 15% – у четвертому класі, 8,8% – у п'ятому класі.

Задля уточнення особистих переживань батьків під час виконання з дітьми завдань у процесі дистанційного навчання ми залишили питання анкети відкритим. Всі отримані відповіді ми змістовно узагальнили і отримали такі результати: «цікаво, позитивні враження» – 10,4%; «незвично, відповідальність» – 29,6%; «ніяке, помірно, важко відповісти, норма, без коментарів» – 8,7%; «важко, робота, краще в школі, складно, терпіння» – 23,5%; «напруга, нестерпно, кошмар, жаж» – 27,8%.

В результаті опитування ми виявили обернений зв'язок між особистими переживаннями батьків та місцем проживання ($r = -0,221$; $p < 0,01$), тобто у великому місті оцінка спільного процесу навчання більш позитивна, ніж у селі. Ми припускаємо, що така ситуація зумовлена більшим обсягом роботи по господарству у сільській місцевості і вищим рівнем напруги, який зумовлено постійним дефіцитом часу для спільних занять із дитиною. Аргументом на користь цього пояснення може слугувати відсутність зв'язку цього показника з фактом батьків. Ймовірно, високий рівень зайнятості по господарству виступає додатковим стресовим фактором у сукупності з іншими, які вже виділені у низці досліджень. Сам карантин та пов'язані з ним обмеження визнані факторами, що посилюють симптоми гострого стресового розладу: середні показники посттравматичного стресу в батьків та дітей, які

Оцінка батьками особистих переживань під час виконання з дітьми завдань у процесі дистанційного навчання

Оцінка батьками власних переживань під час виконання з дітьми завдань у процесі дистанційного навчання	Частка відповідей
Цікаво, позитивні враження	10,4%
Ніяке, помірно, важко відповісти, норма	8,7%
Незвично, відповідальність, переживання	29,6%
Важко, робота, краще в школі, складно, терпіння	23,5%
Напруга, нестерпно, кошмар, жах	27,8%

перебувають на карантині, в чотири рази вищі, ніж у тих, хто не був на карантині. Під час карантину виявляють емоційні розлади, депресії, стрес, зниження настрою, дратівливість, безсоння, гнів, посттравматичний стрес [1].

Так, дослідження психологічних реакцій під час пандемії COVID-19 виявили підвищений рівень психопатологічної симптоматики, «виявлено умови, які сприяють зростанню, виникненню та ескалації домашнього насильства та насильства по відношенні до дітей» [2].

В результаті нашого дослідження виявлено зв'язок між оцінкою особистих переживань під час спільного з дитиною процесу дистанційного навчання та відповіддю на запитання «Як змінилися стосунки з дитиною під час дистанційного навчання на карантині?» ($r=0,367$; $p<0,01$). На останнє запитання респондентам запропоновано 5 варіантів відповіді: 1 – «Значно покращилися»; 2 – «Скоріше покращилися»; 3 – «Ніяк не змінилися»; 4 – «Скоріше погіршилися»; 5 – «Значно погіршилися». Досить тривожним виявився той факт, що 30,4% батьків зазначили, що стосунки з дитиною в процесі дистанційного навчання скоріше погіршилися, тільки 15,7% зазначили, що вони скоріше покращилися. Очікувано виявлено зв'язок між оцінкою особистих переживань батьків, оцінкою результатів дистанційного навчання ($r=0,401$; $p<0,01$) та відповіддю на запитання «Як ви оцінюєте спільний з дитиною процес дистанційного навчання?» ($r=0,312$; $p<0,01$). Не виявлено статистично значимих корелятивних зв'язків із функцією та роллю учителя в процесі дистанційного навчання. Ми не можемо зробити однозначних висновків, що саме процес дистанційного навчання та негативні переживання, пов'язані з ним, вплинули на стосунки з дітьми. Проте припускаємо, що в умовах карантину, пов'язаного з пандемією COVID-19, специфіка дистанційного навчання та необхідність приділяти дітям набагато більше уваги, ніж до ізоляції у ситуації збільшення побутових клопотів і необхідності виконувати професійні функції онлайн були одними з факторів погіршення стосунків із дітьми. Батьків дітей, що навчаються в молодших класах, не задовольняє той формат дистанційного навчання, який пропонується сьогодні. Змістовний аналіз відповідей респондентів

дав змогу дійти таких висновків. По-перше, частина батьків переживає через брак знань та неспроможність доступно пояснити дитині матеріал. Найчастіше під час пояснення негативних переживань зустрічаються такі вислови: «важко навчати», «не вмію пояснити», «я не вчитель». По-друге, в умовах збільшення кількості побутових клопотів під час ізоляції (готування їжі, миття посуду, прибирання, виконання професійних обов'язків онлайн) дистанційне навчання створює додаткове навантаження для батьків. Пояснення негативних переживань супроводжується такими висловлюваннями: «немає часу», «зайве навантаження», «відволікають справи по господарству».

Значна частина батьків відзначає погіршення стосунків із дитиною (30,4%), негативно оцінює процес (36,5% скоріше негативно; 20% вкрай негативно) і результат (40% скоріше негативно; 33% вкрай негативно) навчання. Це свідчить про негативні переживання, які пов'язані з процесом дистанційного навчання. Наше дослідження дало змогу підтвердити припущення, що навчанням дітей займаються переважно матері. Дослідження доводять, що жінки на карантині більш схильні до психологічного дистресу [3]. Під час карантинних обмежень, пов'язаних із Covid-19, створюється психічно неблагополучна, стресогенна атмосфера, адже розвивається негативна когнітивна оцінка ситуацій, внаслідок чого домінують негативні емоції. Жінки більш вразливі під час пандемії, оскільки більш чутливі до гарантій стабільності сімейних відносин. Саме жінка відіграє основну роль у процесі забезпечення освіти дітей, вихователя та медіатора [5]. Припускаємо, що частина батьків (переважно матері) не можуть самотужки впоратися з цією ситуацією і надати дитині необхідну підтримку. Зрозуміло, що за таких умов неможливе формування позитивного ставлення до дистанційного навчання, дитина не може ефективно засвоювати знання. Загальний фон для відтворюваної мікроситуації з навчанням створюють негативне поле ЗМІ, страх захворіти, переживання, що це ніколи не закінчиться, зміна звичного способу життя та пов'язаний із цим високий рівень тривоги [6]. Дослідження психологічного стану людей в період пандемії COVID-19 виявило високий рівень потреби в психологічній допомозі, що

пов'язано зі зниженням здатності адекватно впоратися зі стресом [7].

Деякі дослідження, окрім статевих відмінностей ризику дистресу, підкреслюють вік, освіту, професію та місце проживання. Причому таких негативних симптомів, як паніка, тривога, а також інших фізіологічних, психологічних, соціальних та когнітивних змін зазнають не тільки особи групи ризику, але й неповнолітні [6], тому припускаємо, що реакції дітей у процесі дистанційного навчання також можуть сприяти формуванню чи підсиленню негативних переживань батьків. В результаті дослідження не виявлено жодного статистично значимого корелятивного зв'язку з віком чи статтю школяра.

Виявлено обернений зв'язок між оцінкою переживань батьків під час дистанційного навчання та реакцією батьків на складні ситуації, пов'язані з дистанційним навчанням, по відношенню до дитини ($r = -0,296$; $p < 0,01$). Батьки, які підтримують дитину у таких ситуаціях, засвідчують більш позитивні переживання. Батьки, які зазначили, що «тональність навчання стає суворішою», оцінюють свої переживання більш негативно ($r = 0,187$; $p < 0,5$).

Також виявлено обернений корелятивний зв'язок між оцінкою переживань батьків під час дистанційного навчання та частотою виявлення вербальної агресії, (крики, критика) щодо дитини під час дистанційного навчання ($r = -0,217$; $p < 0,5$). Т.А. Воронцова відзначає, що деструктивність вербальної агресії проявляється як свідомо установа адресанта на суб'єктно-об'єктний тип відносин [8]. Прояви вербальної агресії до дитини також засвідчують високий рівень емоційної напруги під час дистанційного навчання. Водночас відомо, що агресія до дитини з боку батьків позитивно корелює з агресивністю дітей [9]. Спираючись на результати нашого дослідження, ми вважаємо, що у батьків учнів молодших класів сформувалося стійке негативне ставлення до дистанційного навчання.

Висновки з проведеного дослідження.

Дослідження переживань батьків учнів молодших класів, пов'язаних із дистанційним навчанням під час пандемії COVID-19, виявило переважно негативні переживання під час дистанційного навчання, які респонденти сформулювали так: «напруга, нестерпно, кошмар, жах» (27,8%); «важко, робота, краще в школі, складно, терпіння» (23,5%); «незвично, відповідальність, переживання» (29,6%). Дослідження дало змогу виявити корелятивні зв'язки з місцем проживання, динамікою відносин батьків із дитиною під час дистанційного навчання, оцінкою процесу та результатів дистанційного навчання, реакціями батьків щодо дитини на складні навчальні ситуації, а також із частотою застосування щодо дитини вербальної агресії. Ми припускаємо, що жінки, яким відведено головну роль у освітньому процесі

дітей у сім'ї, більш вразливі до стресових факторів пандемії. Комплекс стресових факторів під час пандемії на фоні збільшення побутових обов'язків жінки під час ізоляції сприяє виникненню негативних переживань та формуванню негативного ставлення до процесу дистанційного навчання. Такі особливості переживань під час дистанційного навчання батьків також впливають на процес навчання дітей та їх психічне, фізичне та соціальне здоров'я. Вороже сприйняття дистанційного навчання, що також проявляється у відповідних емоціях, може бути вкрай небезпечним за своїми наслідками: негативно вплинути на стосунки батьків із дитиною та стати предиктором негативного чи навіть ворожого сприйняття дітьми процесу навчання після пандемії. Отримані результати дослідження можуть виступати основою для розроблення програми корекції ставлення батьків до дистанційного навчання задля формування його позитивного іміджу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Brooks S.K., Webster R.K., Smith L.E., Woodland L., Wessely S., Greenberg N., Rubin G.J. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*. 2020. Vol. 395.
2. Ениколопов С.Н., Бойко О.М., Медведева Т.И., Воронцова О.Ю., Казьмина О.Ю. Динамика психологических реакций на начальном этапе пандемии COVID-19. *Психолого-педагогические исследования*. 2020. Т. 12. № 2. С. 108–112.
3. Дембіцький С.С., Злобіна О.Г., Сидоров М.В.-С., Мамонова Г.А. Стан психологічного дистресу серед різних соціальних груп в Україні під час пандемії COVID-19. *Український соціум*. 2020. № 2 (73). С. 74–92.
4. Qiu J., Shen B., Zhao M., Wang Z., Xie B., Xu Y. A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations. *General Psychiatry*. 2020. Vol. 33. № 2. P. 100–213. DOI: 10.1136/gpsych-2020-100213.
5. Li S., Wang Y., Xue J., Zhao N., Zhu T. The Impact of COVID-19 Epidemic Declaration on Psychological Consequences: A Study on Active Weibo Users. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. Vol. 17. No. 6. DOI: 10.3390/ijerph17062032.
6. Tian F., Li H., Tian S., Yang J., Shao J., Tian C. Psychological Symptoms of Ordinary Chinese Citizens Based on SCL-90 during the Level II Emergency Response to COVID-19. *Psychiatry Research*. 2020. June. 288:112992. DOI: 10.1016/j.psychres.2020.112992.
7. Бойко О.М., Медведева Т.И., Ениколопов С.Н., Воронцова О.Ю. Психологическое состояние людей в период пандемии COVID-19 и мишени психологической работы. *Психологические исследования*. 2020. Т. 13. № 70. С. 1.
8. Воронцова Т.А. Речевая агрессия в коммуникативно-деструктивной парадигме. *Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2006. № 1. С. 83–86.
9. Реан А.А. Семья: агрессия и виктимность несовершеннолетних. *Вестник Московского университета МВД России*. 2014. № 12. С. 304–308.